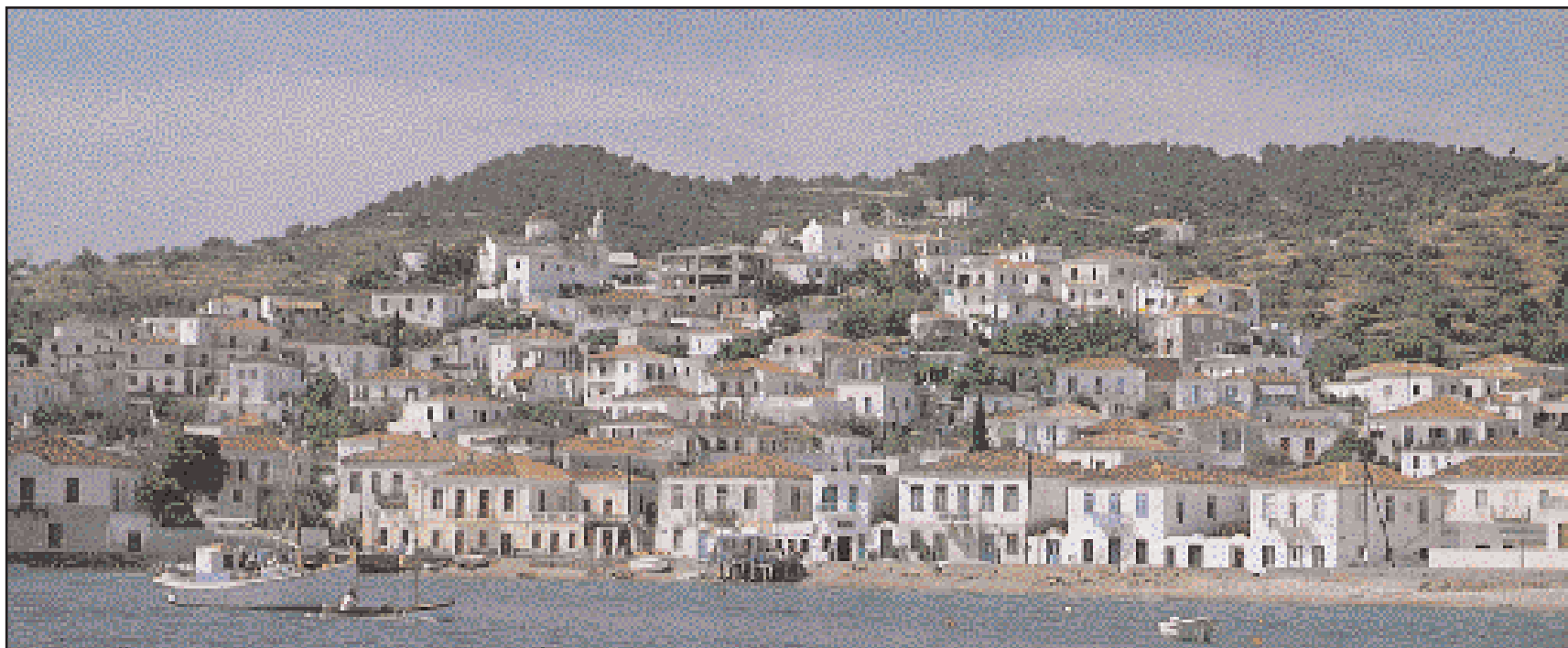

Παραδοσιακή αρχιτεκτονική των Σπετσών

Καταβολές, επιδράσεις, εξέλιξη του οικισμένου χώρου στο νησί

Σπέτσες, ο οικισμός Καστέλλι, στο ύψωμα. Χτισμένος σε θέση οχυρή, είναι η αφετηρία του, ενιαίου σήμερα, μοναδικού οικισμού του νησιού, που, έως τον αιώνα μας, δημιουργήθηκε από επάλληλες οικιστικές συναθροίσεις: περιοχή Αγ. Νικολάου (σημερινής μητρόπολης των Σπετσών), Μπάλτιζα (Παλιό Λιμάνι), Ντάπια (σημερινό κεντρικό λιμάνι), Κουνουπίτσα (κατά μήκος της αμμουδιάς στη φωτ.), Σουριμπούτι, Ανάληψη, κ.ά. (φωτ.: Εκδ. «Μέλισσα»).

Της **Μαριάννας Α. Φιλήντρα**

Αρχιτέκτονας

Η ΣΠΕΤΣΙΩΤΙΚΗ κατοικία, αν και εντάσσεται στην αρχιτεκτονική του πελοποννησιακού χώρου, έχει το δικό της χαρακτήρα. Βασίζεται σε ένα σταθερό πρότυπο με εξελικτικούς τύπους, δημιουργημένο για τις τοπικές συνθήκες και ανάγκες και εμπλουτισμένο με στοιχεία από την Ανατολή και από τη Δύση. Οι πιο σημαντικές και εμφανείς ομοιότητες του σπετσιώτικου σπιτιού γενικά, είναι αυτές με τα σπίτια της Κυνουρίας και της Υδρας, ενώ ειδικά ένας τύπος αρχοντικών θυμίζει τα ηπειρώτικα αρχοντικά (Γιάννενα).

Τα περισσότερα σπίτια περιβάλλονται από μεγάλη ή μικρή αυλή που προστατεύεται από ψηλούς πέτρινους τοίχους που εμποδίζουν τη θέα προς το εσωτερικό της. Υπάρχουν επίσης τα βοηθητικά κτίσματα, η στέρνα –που εξέχει λίγο από το έδαφος (ημιυπόγειο)–, ο κήπος και το τμήμα με το βοτσαλωτό δάπεδο.

Τη βάση της εξέλιξης της τοπικής αρχιτεκτονικής της κατοικίας αποτέλεσε το στενόμακρο διώροφο σπίτι με την κεραμοσκέπαστη στέγη. Το σπίτι αυτό είχε γύρω παράθυρα και την είσοδο πάντα από τις μακρές πλευρές. Απλουστεύοντας, θα ονομάσουμε το στενόμακρο αρχικό τύπο «Ι» (Γιώτα). Ο επόμενος τύπος σπιτιού, εξέλιξη του «Ι», αποτελείται από δύο στενόμακρα τμήματα σε σχήμα «Γ» (Γάμα). Ο τρίτος βασικός εξελικτικός τύπος παρουσιάζεται στα αρχοντικά και έχει σχήμα «Π» όπου τρία στενόμακρα τμήματα συναντιούνται σε ορθή γωνία.

Ο τύπος «Ι» συναντιέται σε τρία

ουσιαστικά διαφοροποιημένα μεγέθη: τα μεγάλα σπίτια (που ήταν τα αρχοντικά), τα μεσαίου μεγέθους που είναι τα περισσότερα και τα μικρά, που είναι χτισμένα κυρίως σε παραθαλάσσιες συνοικίες και ανήκαν σε ναυτικούς και ψαράδες. Ο τύπος «Γ» συναντιέται κυρίως σε μεσαίου μεγέθους σπίτια, ενώ στον τύπο «Π» είναι χτισμένα μόνο αρχοντικά.

Απαραίτητο συνθετικό και λειτουργικό στοιχείο του σπετσιώτικου σπιτιού είναι η ωραία εξωτερική λιθόκτιστη (πέτρινη) σκάλα. Πιθανότατα για λόγους ασφάλειας, δεν εμφανίζεται στα παλαιότερα σπίτια. Η απλή στη μορφή

πέτρινη σκάλα, αρχικά χτιζόταν κατά μήκος του ενός μακρού τοίχου του σπιτιού και κατέληγε σε μικρό πλατύσκαλο, όπου βρισκόταν η είσοδος του ορόφου. Στο ισόγειο έμπαινε κανείς από ένα θολωτό άνοιγμα κάτω από το πλατύσκαλο. Στον τύπο «Γ» η σκάλα εφάπτεται και των δύο τμημάτων του σπιτιού, ενώ στον τύπο «Π» προσλαμβάνει περισσότερο επίσημο χαρακτήρα και είτε διπλή (κατά μήκος κάθε κατακόρυφου σκέλους του «Π») είτε μονή (κάθετα στον άξονα του οριζοντίου σκέλους) τονίζει τη μεγαλοπρέπεια του κτιρίου. Στο κλασικιστικό σπίτι, τέλος, βρίσκουμε την εξω-

τερική σκάλα μόνο σε περιπτώσεις που οδηγεί από την αυλή στην υπερυψωμένη βεράντα, συνήθως στον άξονα συμμετρίας της πρόσοψης.

Στο μικρό διώροφο σπίτι «Ι» το ισόγειο ήταν χώρος βοηθητικός και οι ένοικοι ζούσαν στον όροφο. Σε σπίτια ναυτικών, το ισόγειο φιλοξενούσε τα δίχτυα, τις άγκυρες και τα άλλα ναυτικά εξαρτήματα, αλλά και πυρομαχικά. Όταν όμως υπάρχουν και προσκτίσματα, στο ισόγειο συγκεντρώνεται η οικογένεια το χειμώνα. Ο όροφος χρησιμοποιείται για ύπνο και υποδοχή. Στα μεγάλα σπίτια ο τελευταίος όροφος είναι πάντα ενιαίος – στενόμακρος και λέγεται *καλοκαιρινό* και *λόγκα* (longue). Το καλοκαίρι δηλαδή οι ένοικοι χρησιμοποιούσαν τους επάνω χώρους ενώ το χειμώνα μαζεύονταν στα κάτω, ζεστότερα δωμάτια.

Τύπος «Ι»

Το κτίριο του παλαιού «Νηπιτροφείου» των Σπετσών (σήμερα Παιδικός Σταθμός), που αρχικά ήταν βέβαια κατοικία, είναι από τα παλαιότερα κτίρια του τύπου αυτού που βρίσκονται έξω από τα όρια του Καστελλίου. Το μεγάλο μέγεθος και η προσεγμένη εσωτερική ξύλινη διακόσμηση φανερώνουν ότι ανήκε σε εύπορη οικογένεια. Είναι διώροφο και η εξωτερική πέτρινη σκάλα που οδηγεί στον όροφο είναι με ευφυΐα και συνθετική ικανότητα χτισμένη ώστε να συνδέει και αισθητικά το κτίριο με τα προσκτίσματα. Το ισόγειο, αλλά περισσότερο ο όροφος, έχουν μεγάλο ύψος που προσδίδει στο κτίριο μεγαλοπρέπεια. Αφθονος φωτισμός εξασφα-

Το σπίτι της Μπουμπουλίνας στην Κουνουπίτσα, με την τυπική σπετσιώτικη εξωτερική πέτρινη σκάλα. Η αυλή της είναι από τα εντυπωσιακότερα δείγματα της ντόπιας παράδοσης να στρώνεται το δάπεδο των αυλών με θαλασσινά βότσαλα που σχηματίζουν μοτίβα (φωτ.: Εκδ. «Μέλισσα»).

λίζεται στον όροφο με τα πολλά παράθυρα γύρω γύρω, ενώ στο ισόγειο υπάρχουν λιγότερα ανοίγματα για λόγους ασφάλειας.

Αντίθεση με την εξωτερική λιτότητα παρουσιάζει ο εσωτερικός χώρος του ορόφου. Ο τεχνίτης έδωσε έμφαση στις ξύλινες διακοσμημένες οροφές, στα εντοιχισμένα μικρά ντουλάπια με τα ταμπλαδωτά φύλλα και στις διακοσμήσεις των τοίχων με λεπτές ταινίες από γύψο (*φυτίλια*). Το μοτίβο της οροφής είναι «μπακλαδωτό» και περιμετρικά υπάρχουν ταινία με γεωμετρικά σχήματα.

Τα μικρά στενόμακρα σπίτια των ναυτικών, αν και ανήκαν και αυτά στον ίδιο τύπο, αξίζει να περιγραφούν. Ένα από αυτά είναι η οικία Γκιώνη στο Σουριμπούτι, στον παραλιακό δρόμο. Αποτελείται από ισόγειο και όροφο με μικρά ύψη που εξωτερικά χαρίζουν στο σπίτι πολύ ευχάριστη και απλή μορφή που προδίδει τον περιορισμό, ίσως όμως και την αυτάρκεια των αρχικών ιδιοκτητών στις βασικές ανάγκες της ζωής.

Το σπίτι είναι λιτό και στο εσωτερικό του, με την τυπική διαίρεση σε τρία συνεχόμενα δωμάτια, επάνω και κάτω. Το μεσαίο επάνω δωμάτιο ονομάζουν οι ένοικοι *κουρτίνα* γιατί παλιότερα χωριζόταν στα δύο με κουρτίνα, πίσω από την οποία φυλαγόταν ο *γιούκος*. Παρά το μικρό του μέγεθος, το σπίτι κρύβει ένα πολύ επιμελημένο εσωτερικό στον όροφο.

Η τοποθέτηση εντοιχισμένων ντουλαπιών στις γωνίες είναι χαρακτηριστικό στοιχείο του σπετσιώτικου εσωτερικού χώρου, που εδώ συνδυάζεται με την πόρτα και οι ξύλινες επιφάνειες έχουν μια «συνέχεια».

Τύπος «Γ»

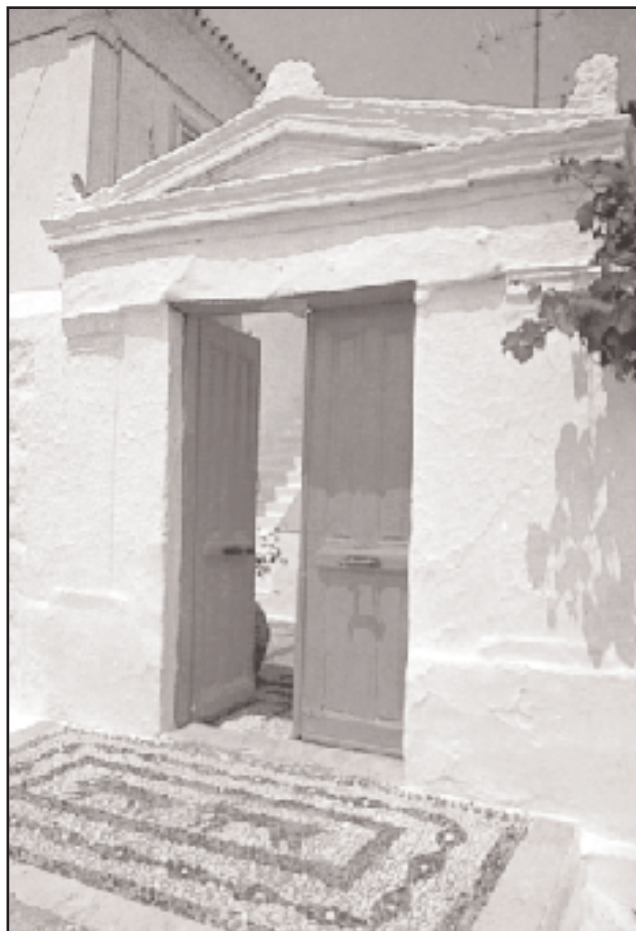
Το σπίτι όπου λέγεται ότι έζησε η Μπουμπουλίνα τα τελευταία χρόνια της ζωής της βρίσκεται στην Κουνουπίτσα. Το κτίριο βρίσκεται μέσα σε μια μεγάλη αυλή. Η διάταξη «Γ» στρέφεται νοτιοανατολικά και «αγκαλιάζει» το βοτσαλωτό τμήμα της αυλής.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει το ισόγειο περισσότερο, όπου στεγαζόταν η καθημερινή ζωή. Η εσωτερική σκάλα είναι επιμελημένης κατασκευής και αποτελείται από δύο κάθετα μεταξύ τους τμήματα ανόδου με ενδιάμεσο πλατύσκαλο. Επάνω από την εξώθυρα, στο ίδιο δωμάτιο, σε αβαθή εσοχή του τοίχου υπάρχει το εικονοστάσι. Η θέση του στα σπίτια των Σπετσών είναι είτε επάνω από εξώθυρες είτε στον κεντρικό χώρο, επάνω και ανάμεσα από δύο εσωτερικές πόρτες.

Το μεγάλο «καθημερινό» με το ξύλινο πάτωμα έχει ανά δύο παράθυρα στο άκρο κάθε μακρού τοίχου του. Η διάταξη αυτή των παραθύρων είναι συνηθισμένη στο στενόμακρο ή τύπου «Γ» σπετσιώτικο σπίτι και αποτελεί ένα από τα ιδιαίτερα γνωρίσματά του. Επάνω ακριβώς από το «καθημερινό», βρίσκεται το σαλόνι με τα

Κεραμοσκεπαστή κατοικία στην περιοχή Αγ. Νικολάου. Οι τοίχοι της, από πέτρα σοβατισμένη, στο ισόγειο έχουν επένδυση από ξεστή πέτρα (φωτ.: Εκδ. «Μέλισσα»).

Η μετάβαση από τον δημόσιο υπαίθριο χώρο (δρόμος) στον ιδιωτικό εσωτερικό (σπίτι), μέσω της αυλής, ξεκινά από την αυλόπορτα, την «μπασιά», που είναι από τα εντυπωσιακότερα στοιχεία της σπετσιώτικης αρχιτεκτονικής και έχει ιδιόμορφη αρχιτεκτονική σύνθεση, με δυτικές και ανατολικές επιδράσεις. Εδώ, αυλόπορτα με βοτσαλωτό πλατύσκαλο (φωτ.: Εκδ. «Μέλισσα»).

παράθυρα στις ίδιες θέσεις και μία μπαλκονόθυρα που οδηγεί σε ξύλινο μπαλκόνι που φαίνεται να είναι μεταγενέστερο.

Τύπος «Π»

Το αρχοντικό του Χατζηγιάννη Μέξη (σήμερα στεγάζει το Μουσείο Σπετσών), χτισμένο μεταξύ 1795–1798, επιβάλλεται στο ευρύτερο περιβάλλον. Λέγεται ότι οι μαστόροι του είχαν έλθει από την Ιταλία και βασίστηκαν σε αραβικά και βενετικά πρότυπα για την κατασκευή του. Το σπίτι περιτριγυρίζεται από αυλή στην οποία μπαίνει κανείς από αυλόθυρα με τοξωτό υπέρθυρο.

Το ισόγειο χρησίμευε για τις οικιακές δραστηριότητες (στο μεσαίο σκέλος) και για τις τρέχου-

σες υποθέσεις του νοικοκύρη: τα τρία συνεχόμενα δωμάτια στο δεξιό σκέλος περιείχαν το θησαυροφυλάκιο (και τη θολωτή στέρνα) κάτω από το πάτωμα και τους χώρους όπου γίνονταν οι πληρωμές των ναυτών. Στο αριστερό σκέλος υπήρχε ένας μικρός οντάς με το *μεντέρι* (χαμηλή ξύλινη βάση με στρωσίδια και μαξιλάρια) και η *μουσάντρα* ή *μισάντρα*, η εντοιχισμένη ντουλάπα, όπου φυλάγονταν τα έγγραφα και οι αποδείξεις, ενώ δίπλα, σε μικρά ράφια υπήρχαν μικροαντίκειμενα.

Στο ισόγειο έμπαινε κανείς από ένα προστώ με πεσοστοιχία και τοξωτά ανοίγματα. Παρόμοια σύνθεση υπάρχει και στον όροφο όπου όμως οι πεσοοί γίνονται λεπτές κολόνες και τα τόξα έχουν εκλεπτυσμένο χαρακτήρα. Στον

όροφο οδηγούν οι δύο μνημειώδεις ευθύγραμμες σκάλες, συμμετρικά τοποθετημένες σε επαφή με τα δύο κάθετα σκέλη του κτιρίου.

Ο πρώτος όροφος είναι το πλουσιότερα διακοσμημένο τμήμα του σπιτιού, με τα πολλά παράθυρα και τους ωραίους φεγγίτες τους, τα βαριά φύλλα των θυρών με τα τοξωτά ανώφλια, τα ωραία τζάκια, κ.ά.

Ο δεύτερος όροφος είναι ο τυπικός ενιαίος χώρος του μεγάλου σπετσιώτικου σπιτιού. Εκεί γίνονταν, καθώς λέγεται, οι συνεδριάσεις των προκρίτων κατά την Επανάσταση. Τα δώματα, απ' όπου υψώνονται οι κυλινδρικές απολήξεις των καμινάδων, πρόσφεραν άνετη θέα και ένα καλό παρατηρητήριο προς τη θάλασσα.

Σπίτια που ανήκουν στον τύπο αυτό είναι ελάχιστα στις Σπέτσες και μικρότερα σε διαστάσεις από του Χατζηγιάννη Μέξη. Έχουν το καθένα την ιδιομορφία του, όπως η οικία Θεοδωράκη Μέξη, που είναι διώροφη και η μοναδική εξωτερική σκάλα της προδίδει γαλλική επίδραση.

Μια σύγκριση αυτού του τύπου σπιτιών με τα γιαννιώτικα αρχοντικά αποκαλύπτει ομοιότητες, ιδιαίτερα ως προς το σχήμα της κάτοψης «Π», τη διάταξη της εξωτερικής σκάλας και τις τοξοστοιχίες.

Οι τρεις τύποι κατοικίας που περιγράφηκαν είναι ευδιάκριτοι στον οικισμό των Σπετσών, λόγω της γεωμετρικής τους απλότητας.

Στην πρώτη από αυτές τις ομάδες τοποθετούμε την οικία Γκίνη στην Ντάπια, ένα κτίριο με έντεχνη σύνθεση των όγκων και ευαισθησία στη διαμόρφωση των εσωτερικών και εξωτερικών χώρων, που αλληλοδιδεισδύουν.

Η δεύτερη ομάδα αποτελείται από σπίτια με συνθετικά στοιχεία που σπανίζουν στην τοπική αρχιτεκτονική ή με συνθετική πολυπλοκότητα που εδώ οφείλεται στη σταδιακή κατασκευή τους. Η οικία Βάμβα (Γαϊτάνου) κοντά στο Παλιό Λιμάνι και η οικία του Αναγνώστη Μπότση στο «Πορτ Αρθουρ» είναι δύο τέτοια παραδείγματα. Η οικία Βάμβα έχει κάτοψη σε σχήμα «Γ» και το πιο εντυπωσιακό γνώρισμά της είναι ότι και τα δύο σκέλη διαπερνώνται στο ελεύθερο άκρο τους, στο ισόγειο, από θολωτές διαβάσεις που «βλέπουν» προς τις δύο εισόδους της αυλής (οι θολωτές διαβάσεις είναι σπάνιο χαρακτηριστικό στο σημερινό οικισμό). Το ένα σκέλος του «Γ» αποτελεί το κυρίως σπίτι, ενώ το άλλο συγκεντρώνει τις βοηθητικές χρήσεις.

Δυτικές επιδράσεις

Η οικία Μπότση είναι ένα από τα σπίτια που γνωρίζουμε ότι χτίστηκαν σε συγκεκριμένες φάσεις. Βάση της σταδιακής κατασκευής είναι το απλό ορθογώνιο κτίσμα «Ι», με ισόγειο και δύο ορόφους.

Συνέχεια στην 22η σελίδα

Συνέχεια από την 21η σελίδα

Την κατασκευή του αρχικού τμήματος (1798-1802) ακολούθησε, σχεδόν αμέσως, η προσθήκη, σε παράθεση, δεύτερου ορθογώνιου κτίσματος, διώροφου όμως (με ισόγειο και έναν όροφο), με οριζόντιο βατό δώμα. Το τρίτο και τελευταίο τμήμα (χτίστηκε το 1808) είναι κάθετο στα δύο πρώτα και έχει μπροστά βεράντα, απ' όπου γίνεται η είσοδος στο σπίτι. Στον όροφο συγκεντρώνονταν τα δωμάτια κύριας χρήσης και ο β' όροφος (του αρχικού ορθογώνιου τμήματος) ήταν ο μεγάλος χώρος υποδοχής (*μουσαφίρ οντάς*). Ο όροφος, διαμορφωμένος κάτω από έντονη γαλλική επιρροή, είναι από τα καλύτερα δείγματα του ευαίσθητου εσωτερικού των σπετσιώτικων αρχοντικών. Ο *μουσαφίρ οντάς*, τέλος, που είναι ο καλύτερος σωζόμενος του είδους (μονόχωρο) σε σπετσιώτικο σπίτι, είναι απομίμηση του εσωτερικού του καραβιού του Αναγνώστη Μπότση.

Αραιότερα από τα κτίρια της βασικής τυπολογίας κατασκευάζονταν σπίτια με πιο πεπλατυσμένη κάτοψη. Ενα παράδειγμα λιτό της ομάδας αυτής σπιτιών είναι η οικία Κυριαζή στην Ντάπια, με εξωτερικά χαρακτηριστικά που δεν διαφέρουν από αυτά του τυπικού στενόμακρου σπιτιού, εκτός από τη στενή όψη που έχει εδώ τρία παράθυρα.

Τα νεώτερα και μεγαλύτερα από τα σπίτια της ομάδας αυτής, με εξωτερική ανισόδομη επένδυση μόνο στο ισόγειο ή σε ολόκληρο το ύψος τους με τη σταχτιά πέτρα της Δοκού, θυμίζουν, εντονότερα από όλα τ' άλλα σπίτια του νησιού, τα υδραϊκά σπίτια (ιδίως αρχοντικά). Ενα τέτοιο σπίτι είναι η οικία Θεοχάρη - σήμερα Αβέρωφ, που βρίσκεται στο Παλιό Λιμάνι. Αυτό που εντυπωσιάζει ιδιαίτερα στη διάταξη των χώρων του είναι η διατήρηση του σπετσιώτικου στενόμακρου μονόχωρου (του *καλοκαιρινού*) και στο σπίτι αυτό, που έχει έντονη και την ευρωπαϊκή επίδραση.

Μια ομάδα σπιτιών συγκεντρωμένων στην παραλία της Κουνουπίτσας συμπληρώνει την εικόνα πριν από την περίοδο του κλασικισμού. Στα σπίτια αυτά η κάτοψη (σε δύο ορόφους) γίνεται πλέον σχεδόν τετράγωνη και συμμετρική, ό,τι όμως τα χαρακτηρίζει περισσότερο είναι η αετωματική απόληξη του κεντρικού τμήματος της πρόσοψης, στοιχείο αναγεννησιακό. Το σπίτι του Ν. Κυριακού (το σημερινό Δημαρχείο των Σπετσών) είναι το παλαιότερο και το πρότυπο πιθανότατα για άλλα μεταγενέστερα. Προβάλλεται εντυπωσιακά στην παραλία, με τις μεγάλες σχετικά διαστάσεις του, το ανάλογο αέτωμα και την πλατιά βεράντα που στηρίζεται σε λιθοκτιστά τόξα και πεσσούς. Στην οικία Τσάλλη (Λεμπέση) διασώζονται αξιόλογες οροφografίες σε έναν εσωτερικό χώρο που εκφράζει την ηρεμία και αρμονία του σπετσιώτικου σπιτιού. Το σαλόνι στον όροφο μεταφέρει έντονα

Οικία Μπότση. Ο μεγάλος χώρος υποδοχής - «μουσαφίρ οντάς» - στον δεύτερο όροφο (φωτ.: Εκδ. «Μέλισσα»).

στην περίοδο πνευματικής ακμής του οικισμού. Το παλαιό εικονοστάσι και η κόγχη με τη βρύση είναι από τα στοιχεία που κοσμούν χαρακτηριστικά τον όροφο του σπιτιού.

Κλασικιστικά στοιχεία

Η έλευση του κλασικισμού ρεύματος στις Σπέτσες επέδρασε αρχικά διακριτικά και μόνο στις εξωτερικές όψεις της κατοικίας. Ενα αξιόλογο δείγμα αυτού του μεταβατικού σταδίου είναι η οικία Ν. Κεφαλλονίτη στην Ντάπια.

Αργότερα παίρνει και η κάτοψη

κλασικιστικό χαρακτήρα. Το σχήμα της κάτοψης γίνεται σχεδόν τετράγωνο, η εξωτερική σκάλα καταργείται, η σχέση του εσωτερικού χώρου με τον υπαίθριο περιορίζεται με μικρά μπαλκόνια που στηρίζονται σε φουρούσια.

Παράλληλα οι όψεις εμπλουτίζονται σε κλασικιστικά στοιχεία· ενώ τα ίδια τα τοπικά χαρακτηριστικά τονίζονται ή πλαισιώνονται με πρόσθετα διακοσμητικά στοιχεία ή συνθέσεις και τέλος υφίστανται πιο ριζικές αλλαγές. Ετσι, στο σπίτι της εποχής αυτής, μεγαλύτερη σημασία δίνεται σε στοιχεία όπως οι περίτεχνες συνθέσεις των σιδερέ-

νιων κιγκλιδωμάτων στα μπαλκόνια και τα παράθυρα και ιδιαίτερα στο απαλό παίξιμο του φωτός στις ανάγλυφες επιφάνειες.

Γενικεύοντας, θα μπορούσαμε να πούμε ότι ο κλασικιστικός ρυθμός εντάχθηκε φυσιολογικά και βαθμιαία στο περιβάλλον του οικισμού, έχοντας λογική συνέχεια με το τοπικό αρχιτεκτονικό ιδίωμα, όπως μάλλον είχε αυτό διαμορφωθεί σε ορισμένους υστερότερους τύπους και εξαιτίας και της χρωματικής του ουδετερότητας «έδεσε» με τον υπάρχοντα δομημένο χώρο.

Αντίθετα ο όψιμος κλασικισμός και ο εκλεκτικισμός προκαλούν την πρώτη ισχυρή «τομή» στην αρχιτεκτονική συνέχεια του τόπου. Το πιο αντιπροσωπευτικό εκλεκτικιστικό δείγμα, η οικία του Σωτήρου Ανάργυρου, ξεχωρίζει με την ποιότητα της σύνθεσης και κατασκευής της.

Με τις πρώτες εφαρμογές του οπλισμένου σκυροδέματος, οι Σπετσιώτες κατασκευάζουν μεγάλο επιστύλιο εξώστη στο ύψος του ορόφου. Ο εξώστης αυτός δίνει μια νέα όψη στο σπετσιώτικο κλασικιστικό σπίτι και προαγγέλλει την έλευση της μοντέρνας αρχιτεκτονικής.

Άλλοι τύποι κτιρίων

Για να ολοκληρωθεί η εικόνα θα πρέπει να γίνει λόγος για κτίρια που δεν είναι κατοικίες, αλλά δίνουν κι αυτά ισχυρή ταυτότητα στο άμεσο περιβάλλον. Οι βυζαντινού τύπου εκκλησίες του Καστελλίου είναι τα μόνα σχεδόν κτίσματα του προεπαναστατικού

Σπίτι με έντονη την επιρροή του κλασικισμού τόσο στις όψεις όσο και εσωτερικά, στη διάταξη των χώρων (φωτ.: Εκδ. «Μέλισσα»).

Η οικία Σωτ. Ανάργυρου, το αντιπροσωπευτικότερο εκλεκτικιστικό δείγμα στις Σπέτσες, ξεχωρίζει για την ποιότητα της σύνθεσης και της κατασκευής της. Σήμερα στεγάζει το Πνευματικό Κέντρο Σπετσών (φωτ.: Εκδ. «Μέλισσα»).

οικισμού που μαρτυρούν σήμερα την πνευματική και οικονομική ακμή του 18ου αιώνα. Ενα εκκλησιαστικό σύνολο με πολυσήμαντη θέση στον οικισμό είναι, επίσης,

το Μοναστήρι του Αγ. Νικολάου, όπου η Μητρόπολη των Σπετσών από το 1805.

Τα δεύτερα σε σημασία ειδικά κτίρια μετά τα εκκλησιαστικά ή-

ταν για τους Σπετσιώτες οι ταρσανάδες. Οι ταρσανάδες που σώζονται ακόμη σήμερα στην παραλία του Παλιού Λιμανιού είναι μακρόστενα κτίσματα με ελάχιστα

μικρά ανοίγματα και ξύλινη (κεραμοσκεπαστη) ή ημικυλινδρική θολωτή στέγη. Διατηρείται επίσης σε καλή κατάσταση το Καποδιστριακό Σχολείο του οικισμού, κλασικιστικής αρχιτεκτονικής, κοντά στο Μοναστήρι, κτίριο στενόμακρο, δείγμα της αρχιτεκτονικής των πρώτων κρατικών σχολείων.

Επιχειρώντας μία συνολική περιγραφή του οικισμού, όπως τον βλέπει ο επισκέπτης, παρατηρούμε ότι το οικιστικό σύνολο και τα μέρη του παρουσιάζουν σαφήνεια και ιδιαιτερότητα που δεν οφείλεται, όπως είδαμε, σε κάποια αυστηρή πολεοδομική οργάνωση αλλά κυρίως στις σχέσεις μεγέθους και ποιότητας μεταξύ των στοιχείων που το συνθέτουν.

Σήμερα, που ο δομημένος χώρος αλλάζει συνεχώς, καλό θα ήταν να μην αφηθεί και στις Σπέτσες στην αφάνισή του, αλλά να διατηρηθεί σαν περίβλημα που θα μαρτυρεί τις αξίες που το δημιούργησαν.

Οφείλω θερμές ευχαριστίες, έστω και καθυστερημένα, στον κ. Ν. Κεφαλλονίτη, την κ. Μίνα Τσάλλη και την κ. Μιμίκια Κριτσάνιδου για την ουσιαστική συμβολή τους στην έρευνά μου και την πολύτιμη συμπαράστασή τους. Μ.Α. Φιλήντρα.

Σημείωση «Επτά Ημερών»: Το άρθρο είναι συνεπτυγμένη μορφή του κεμένου της κ. Μ.Α. Φιλήντρα στο βιβλίο της «Σπέτσες» στη σειρά «Ελληνική Παραδοσιακή Αρχιτεκτονική» των Εκδόσεων «Μέλισσα».

Το κωδωνοστάσιο του Αγ. Νικολάου

Των **Μαρίας Μαγνήσαλη – Θεμιστοκλή Μπιλή**

Αρχιτεκτόνων Μηχανικών Ε.Μ.Π.

Στην πορεία από τη Ντάπια προς το παλαιό λιμάνι των Σπετσών δεσπόζει το επιβλητικό κωδωνοστάσιο της μονής του Αγ. Νικολάου. Το κωδωνοστάσιο αυτό αποτελεί σύμβολο των Σπετσών, ως ξεχωριστό στοιχείο ταυτότητας του χώρου με ιδιαίτερη ιστορική και καλλιτεχνική αξία. Από το σημείο αυτό ξεκίνησε η Επανάσταση του 1821 για το νησί.

Η ανέγερσή του, σύμφωνα με την ανάγλυφη αφιερωτική επιγραφή, τοποθετείται το 1805, 35 μόλις χρόνια μετά την καταστροφή του νησιού κατά τον ρωσοτουρκικό πόλεμο. Εκείνη ακριβώς την περίοδο οι Σπέτσες όπως και άλλα νησιά, μέσα στο ασφαλές πλαίσιο των προνομίων που απέρρεαν από τη Συνθήκη του Κιουτσούκ Καϊναρτζή, γνώρισαν όχι μόνο πρωτοφανή οικονομική ευημερία αλλά και ελευθερία στην ανοικοδόμηση εκκλησιών και στην κωδωνοκρουσία.

Την περίοδο αυτή μαρμάρινα πολυτελή κωδωνοστάσια ανεγείρονται στην Υδρα, στις Σπέτσες και στην Τήνο από τηνιακό μάρμαρο και Τηνιακούς τεχνίτες. Τα κωδωνοστάσια, στην Υδρα της Υπαπαντής (1805) και της Μονής Παναγίας (1806), στις Σπέτσες του

Αγ. Νικολάου (1805) και στην Τήνο του Ταξιάρχη (1803), είναι όμοια ως προς το γενικό σχέδιο και διαφέρουν μόνο ως προς την διακόσμηση. Η επανάληψη σχεδίων συνηθιζόταν στην λαϊκή τέχνη αυτής της εποχής όπου τα εξειδικευμένα συνεργεία, οι συντεχνίες, ήταν λίγα και περιφέρονταν από τόπο σε τόπο.

Στο κωδωνοστάσιο του Αγ. Νικολάου το μάρμαρο εκφράζεται μέσα από μια ριψοκίνδυνη, ελαφριά και σχεδόν αέρινη κατασκευή, που έρχεται σε αντίθεση με τα βαριά λίθινα πυργόμορφα καμπαναριά

του ελληνικού ηπειρωτικού χώρου.

Έχει ύψος 10 μ., και με τη βάση του φτάνει τα 16 μ. Είναι τριώροφο και αποτελείται από αρχιτεκτονικά μέλη όπως πεσσούς, κιονίσκους και επιστύλια. Η κατασκευή κορυφώνεται με τη στέψη, μία σύνθεση τυμπάνου, αντηρίδων και ακρωτηρίων με σταυρούς. Ο τρόπος δομής υπακούει το αρχαίο πρότυπο συναρμογής των μαρμάρινων μελών με γόμφους, συνδέσμους και αύλακες μολυβδοχόησης. Οι γενικές διαστάσεις των μελών μειώνονται καθ' ύψος, με αποτέλεσμα να

εντείνεται το φαινόμενο της προοπτικής και τελικά η κατασκευή να φαίνεται ψηλότερη. Αυτή η αρχιτεκτονική εκλέπτυνση ενδυναμώνει τις αρετές της σύνθεσης.

Ο χειρισμός της διακόσμησης το καθιστά περίτεχνο και ανάλαφρο. Ανάγλυφες συνθέσεις κοσμούν την κύρια όψη του, έχοντας εμφανή όλα τα στοιχεία της λαϊκής τέχνης του 19ου αι. Η εμμονή στη συμμετρία εμφανίζεται στην παράθεση των μοτίβων και στα επιμέρους θέματα. Οι γεμάτες συνθέσεις αποκαλύπτουν τον χαρακτηριστικό, για την εποχή, φόβο του κενού. Επαναλαμβάνονται προσφιλή θέματα, όπως το κυπαρίσσι, το ανθοδοχείο και οι πλοχμοί, με μίξη δυτικών στοιχείων, όπως τα οικόσημα. Η διακόσμηση είναι υποταγμένη στην αρχιτεκτονική μορφή, καθώς οι συνθέσεις εγγράφονται σε πλαίσια αφήνοντας τα περιγράμματα των μελών σαφή.

Πρόκειται για ένα από τα ωραιότερα δείγματα της κυκλαδίτικης λαϊκής λιθουργικής τέχνης του περασμένου αιώνα. Σήμερα, συντηρεί τη συνέχεια με το παρελθόν και τις περασμένες γενιές. Αποτελεί μία πολύτιμη ιστορική μαρτυρία του πλούτου και της αυτοπεποίθησης της γοργά αναπτυσσόμενης κοινωνίας των Σπετσών, λίγα χρόνια πριν από την οριστική απελευθέρωσή της.